ijindex
digital directory of indian journals

ISSN 2277 - 7539 (Print)
Impact Factor - 5.631 (SJIF)

Excel's International Journal of Social Science & Humanities

An International Peer Reviewed Journal

January - 2020
Vol. I No. 13

EXCEL PUBLICATION HOUSE
AURANGABAD

भारतीय लोकशाहीची शोकांतिका
डॉ. उमाकांत राठोड 44

भारतीय लोकशाही समोरिल आव्हाने
डॉ.दिनकर संतुकराव कळंबे, 47

भ्रष्टाचार : भारतीय लोकशाही समोरील आव्हान
प्रा. बावचकर ऋतूजा पांडूरंग 51

ई. व्ही।एम चा वापर आणि भारतीय लोकनाही
डॉ. संजय मारोतीराव कोनाळे 53

भारतीय लोकषाही : आव्हाने व उपाय
डॉ. विलास आघाव 57

भारतीय लोकशाही : समस्या व वाटचाल
डॉ.एस.एस.दारवंडे 61

राजकारणातील समाजविरोधी घटकांचे लोकशाहीसमोरील आव्हान
प्रा. डॉ. रमाकांत तिडके 64

महिला सक्षमीकरण : लोकषाहीपुढील एक आव्हान
कु. विद्या चौरपगार(डाळींबकर) 66

भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हाने
प्रा.विकास दशरथ वाघमारे 70

भारतीय लोकशाही समोरील आव्हाने
डॉ. एफ.एस.पठाण
डॉ. अशोक मारोती इंगोले 73

Woes of Minorities under the rule of Majority
Dinesh .B. Kolte 75

Regionalism: A threat to national unity and integrity?
Prof. Shaikh Tarnnum
Dr.Deshmukh Anand K 78

Causes and Impacts of Corruption
Dr. Syeda Najeem Asra D/O Syed Hussain Shaheed 81

Dr. Babasaheb Ambedkar and Indian Administration
Vanamala Maroti Lokhande 84

भ्रष्टाचार : भारतीय लोकशाही समोरील आव्हान

प्रा. बावचकर ऋतूजा पांडूरंग

जगामध्ये वेगवेगळ्या ाासनपध्दती प्रचलित आहेत. संपूर्ण जगाच्या शासन व्यवस्थांकडे स्थूल दृष्टिकोणातून पाहिले असता असे लक्षात येते की, कोणत्या देाात राजेााही शासन प्रणाली आहे, कोणत्या देशात हुकूमशाही व्यवस्था आहे. लष्काराची हुकूमशाही आहे तर कुठे एक पक्षीय हुकूमशाही आहे तर कुठे लोकााही ाासनप्रणाद्वारे शासनाचा कारभार चालतो. या सर्वामध्ये लोकशाही शासन व्यवस्था आदर्ाा शासन व्यवस्था समजली जाते. भारताला लोकााही शासन व्यवस्था ही काही नवी बाब नाही. भारतात प्राचीन काळीसुध्दा लोकााही गणराज्य व्यवस्था अस्तित्त्वात होती. सर्व शासन पध्दती पेक्षा मानवीमूल्यांची जपवणूक करणारी ही शासन पध्दती मानवी समाजासाठी एक आदर्ाा शासन पध्दती मानली जाते. परंतू या आदर्ाा शासन व्यवस्थेची सूत्रे जर अनैतिक व्यक्तिच्या हाती गेली तर मात्र लोकााही ाासन प्रणालीमध्ये अनेक विसंगती आणि विकृतीचा प्रादुर्भाव होतो. भारतासारख्या खंडप्राय देाामध्ये लोकााही रूजवणे ही बाब आव्हानात्मक होती. स्वातंत्र्यानंतर नव भारताची, नव राष्ट्राची निर्मिती करणे ही बाब सोपी नव्हती. परंतू घटनाकारांच्या दृष्टेपणावर संपूर्ण विाास असलेल्या राज्यकर्त्यांनी हे आव्हान समर्थपणे पेलले. स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात भारतीय समाज व्यवस्थेमधील विविधांगात अनैतिकता वाढली होती. सत्तेचा आणि पदाचा वापर स्वतःच्या फायद्यासाठी व धन-संपदा जमवण्यासाठी करण्याची प्रवृत्ती वाढली. यामुळे लोकााही शासनव्यवस्था भ्रष्टाचारासारख्या विकृतीने पोखरून गेल्याचे चित्र दिसत आहे. शासनव्यवस्थेची जवळपास सर्वच अंगे भ्रष्टाचारासारख्या विकृतीने विद्रुप झाल्याचे पाहावयास मिळत आहे. ही बाब लोकााहीसाठी अत्यंत घातक आहे.

भारताची ओळख ही सर्वाधीक भ्रष्ट देाापैकी एक ााी झाली आहे. ट्रान्सपरन्सी इंटरनॅाानल या संस्थेच्या मते जगातील १७७ देाांमध्ये भारताचा क्रम ९४ वा तर फोर्ब्स सर्वेत आाियाा खंडातील पाच राष्ट्रात भारताचा प्रथम क्रमांक आहे. या पार्ार्वभूमीवर जर आपल्याला कोणी असे सांगितले की, भारतात भ्रष्टाचारविरोधी यंत्रणा फार मोठ्या संख्येने अस्तित्वात आहेत तर ती कोणालाही अतिाायोक्ती वाटेल. देाात सर्वप्रथम महाराष्ट्रात लोकायुक्त यंत्रणा स्थापन केली होती. आज एकोणीस राज्यांमध्ये लोकायुक्त आहेत. देाापातळीवर सेंट्रल व्हिजिलन्स कमिाानर आहेत. लेखा तपासणी करणारी सर्वोच्च यंत्रणा म्हणजे कॅग तिनेदेखील अलीकडच्या काळात अनेक गैरप्रकार अघडीस आणले आहेत. त्यााािवाय सर्वोच्च न्यायालय आणि विधिमंडळे यांनी भ्रष्टाचाराची अनेक प्रकरणे वेळोवेळी हाताळली असून त्यांचे दोघांचेही अधिकारक्षेत्र खूप व्यापक आहे. म्हणजे ाासनाची संसदीक चौकट, अनेक सांविधानिक किंवा कायदेाीर यंत्रणा आणि तरतुदी (उदा. ॲन्टी करपान ब्यूरोपासून ते थेट सीबीआय) आपल्या देाात अस्तित्त्वात आहे. आता तर माहितीचा अधिकारदेखील कायदेाीर अधिकार म्हणून प्रचलित झालेला आहे. परंतू देाातील परिस्थिती जैसी थी वैसी.

भ्रष्टाचार विरोधी कायदा आहे पण त्याची कडक अंमलबजावणी होत नाही असा एक सूर आहे.

त्यासाठी कायद्यात बदल करावेत का? सरकारी / खाजगी / जनलोकपाल बील आणावे का? आयाने भ्रष्टाचार बंद होईल का? हा प्रान अनुत्तरीतच राहतो. नुसते कायदे करून प्रान सुटतील असे वाटत नाही. वेगवेगळे कायदे आहेत पण काय उपयोग? ते फक्त मोडण्यासाठीच असतात असा जनमानसाचा समज आहे. कायद्याचे पालन झाले असते तर रामराज्य अवतरले असते. पण तसे होताना दिसत नाही. जरी कायद्याची कडक अंमलबजावणी केली तरी ाािक्षा पूर्ण झाल्यावर परत हीच कृत्ये करायला मोकळे ाेवटी काय, कायद्याला पळवाटा असतातच. स्वातंत्र्यानंतर भारतीय लोकाााहीतील प्रमुख घोटाळयांचा आढावा पुढीलप्रमाणे-

घोटाळा	वर्षे	आकडा
बोफोर्स	१९९७	६४ करोड
इंडियन बँक	१९९२	१३००० करोड
चारा घोटाळा	१९९६	९५० करोड
युरिया घोटाळा	१९९६	१३३ करोड
सत्यम घोटाळा	२००८	१४,००० करोड
कोयला घोटाळा	२०१०	१.८६ करोड

याबरोबरच नीरव मोदी बँक घोटाळा, राफेल घोटाळा, चावल घोटाळा, गहू घोटाळा इ. अनेक घोटाळयांची यादी आहे. वरील भ्रष्टाचाराचा विचार केला असता भ्रष्टाचाराची दिर्घ परपरा चालू आहे हे दिसून येते. भ्रष्टाचारामुळे लोकाााहीला उतरती कळा लागली आहे. लोकाााहीच्या भवितव्यासाठी आणि भ्रष्टाचाराला आळा घालण्यासाठी काही उपाययोजना करणे गरजेचे आहे ते पुढीप्रमाणे-

१) माहितीचा अधिकार जनसामान्यापर्यंत पोहचला पाहिजे. जेणेकरून प्राासनात पारदर्ाकता येईल.
२) योग्यरित्या कायद्याची अंमलबजावणी झाली पाहिजे.
३) न्यायालयीन प्रक्रिया जलद होणे गरजेचे.
४) कायद्यापेक्षा लोकांची मानसिकता बदलने आवायक आहे.

संदर्भ :

१) प्राचार्य डॉ. बाळ कांबळे (संपा.) - भारतीय लोकाााही समोरील आव्हाने, डायमंड पब्लिकेाान, पुणे २०१२
२) डॉ.राजाोखर सोलापूरे,प्रा.ज्ञानोवर बनसोडे राजकिय संकल्पनांचा परिचय,सुमन प्रकाान,लातूर २०१९
३) प्रा. नागोराव कुंभार (संपा) - भारतीय राजकारण : दृष्टीक्षेप, प्रबोधन प्रकाान, लातूर २००२
४) व्होरा राजेंद्र आणि पळाीकर सुहास-भारतीय लोकाााही अर्थ आणि व्यवहार, डायमंड पब्लिकेाान, २०१०.
५) डॉ. भास्कर भोळे - भारतीय शासन आणि राजकारण पिंपळापूरे प्रकाान, नागपूर

प्रा. बावचकर ऋतूजा पांडूरंग
राज्यशास्त्र विभाग, राजर्षी शाहू महाविद्यालय, लातूर